

MATS FURBERG

Om filosofisk undran

Varför filosoferar vi? Av vad drivs vi som filosofer?

Den ena frågan ber om ett skäl, den andra om en orsak. Båda vill ha en generell förklaring som ska täcka allt mitt filosoferande men också allt ditt, och ditt, och ditt, hur olika vi än är och fastän du avskyr mitt sätt att göra filosofi och omvänt. Frågorna med förutsättningar är knappast rimliga. Sannolikheten för ett gemensamt svar är inte stor. En kandidat ges likafullt. Den lyder: 'Av undran'. Där börjar jag, i filosofins historia. Så fortsätter jag till en undran som inte frågar efter vare sig skäl eller orsaker. Den utmärker inte allt filosoferande. Min patetiska tro är att den borde utmärka all filosofi värd att göra – inte föregå utan utmärka.

1. Beundran

Platon har ibland behandlats som om han tog frågan 'Varför filosoferar vi?' på allvar. Så läser inte jag ett av de mest berömda uttalanden om filosofisk undran som någonsin har gjorts, det i *Theaitetos* 155; mig säger det ungefär att filosofera är något vi *aldrig* gör, så spørgsmålet om varför vi filosoferar är felställt. Med Platon är det dock som det enligt Geijer var med Tegnér: "Vid varje försök till en ordentlig slutledning vände han sig åt sidan för att äta lingon bredvid vägen, eller för att se efter en fågel, eller beskåda en skuttande ikorre". Även den som tycker att jämförelsen är monstruöst orättvis mot Platon bör kunna gå med på att okynnet ofta tar över i hans skrivande. Ingen skam i det! Dialogformen inbjuder till drift, till ordlekar, till avsiktliga felresonemang som ger tillfällen till bitande kommentarer och hastiga tankeutflykter; och Platons skaplynne var mindre Kants än Heideggers.

I *Theaitetos* 155 får Sokrates säga att filosofen kännetecknas av att undra [*thaumazein*]. Undran ensam är filosofins begynnelse. Med dold

anspelning på Hesiodos tilläggs att den som gjorde Iris till dotter av Thaumatas var icke oäven som släktforskare.

Att dialogen aldrig återkommer till saken har inte hindrat utläggare att hitta eller stuva in djupsinne i mytologin. 'Thaumatas' betyder 'Undraren', och 'Iris' betyder 'Regnbåge'. Undrarens dotter regnbågen var hos Hesiodos en brygga mellan himmel och jord. Den enklaste tydningen är att filosofi är förbunden med grubbel över bl a meteorologiska företeelser som hos Thales med efterföljare. Att vara filosof är att vara forskare – samma typ av språkbruk som två tusen år senare möter i att Newtons lärostol var i *philosophia naturalis*, naturfilosofi.

Men Platon blinkar menande åt sin egen dialog *Kratylos*. I den har Thaumatas fått namn ur ett verb som allmänt kan översättas 'undra' men som just där homeriskt reserveras för vördnadsfull beundran då en gud framträder, i vad teologer och James Joyce-kännare kallar en epifani. Till grekiska gudars specialiteter hör ju att vara mästare på förklädnad och att avslöja sig blott för utvalda, oväntat och utan förvarning. Homeros' *thaumazein* har ett chockinslag. Undran startar tvärt och är beundran med snudd på dyrkan.

Som Hannah Arendt fattar tanken antyder Platon flera poänger: filosofins begynnelse är den undran som är beundran; beundra är inget vi gör utan drabbas av, avtvingas; filosofi är inte verksamhet utan utsatthet: vi nalkas inte gudomen utan gudomen värdigas nalkas oss.

Frågan 'Varför filosoferar vi?' förutsätter uttryckligen att filosofera är något vi gör, och 'Vad driver oss som filosofer?' frågar efter vad som föser eller eggjar oss till just filosofi. Men Platon tycks alltså mena att filosofera är vad den äkte filosofen *inte* gör. Vad den av rätta ullen kan göra är blott att hålla sig öppen för filosofin. Att ha filosofi till födkrok är att vara en bluff, utge sig för att mäktat något bortom mänsklig förmåga. Undran är vad gudarnas närvaro kastar oss ut i. Platons tankevärld och filosofisyn är längre från oss än många som har honom i husapoteket vill erkänna.

Arendt fortsätter till att i *Theaitetos* 155 är filosofins föremål inget enskilt utan kosmos som helhet; rätt beundran av detta föremål bryter ut i jubel (i *Kratylos* påstås 'Iris' komma av ett ord som bl a betyder 'tala', och antydans antydans i *Theaitetos*' mytologiska utflykt är att filosofisk undran såsom beundran är lovsång); vad denna beundran besjunger är inte det synliga, höljet vari guden uppenbarar sig, utan det som inte syns – harmonin osv.

Hur Arendt kommer till sin tolkning är oklart. Låt gå för att undran slår en eterisk regnbågsbro mellan vår tillvaro och den som ovanefter är. Låt gå för att det fina med kosmos är dess harmoni osv. Låt gå för att harmonier och andra relationsförhållanden inte går att varsebli. Efter dessa tre osannolika låt-gå'n förbryllar ändå kärntanken – varför skulle det hinsides vara kosmos som helhet?

En rimlig stipulation kan däremot vara att filosofen är generalist. Det skulle ta fasta på känslan att inget filosofiskt problem är löst förrän alla filosofins problem är lösta.

Filosofen i platonsk bemärkelse väljer alltså inte ämne och metod. Han/hon är en drabbad vars undran framom allt är beundran – beundran, inte äckel (som, tycker jag, ofta är lika nära till hands): närhelst värdebegrepp införs i Platons värld är godpolen tyngst. Beundran är, som vi men inte Platon skulle säga, av "hela skapelsen". Beundraren är sångare, inte resonör. Han/hon filosoferar inte; det filosoferar i honom/henne.

Detta sätt att binda filosofi till undran omhuldas naturligt nog inte på filosofiska institutioner.

2. Förundran

Det gör däremot Aristoteles' manöver i *Metafysiken* 982: "Det är genom att undra som människor nu liksom förr börjar filosofera; de undrar först över närliggande besynnerligheter och ställer vartefter frågor även om större saker, om månens faser och om solens, om stjärnorna och om universums ursprung".

Hans verb för 'undra' är Platons *thaumazein* men drar mer åt att *förundras*. Dock påstår han inte att folk börjar filosofera av behov att veta. Nyfikenhet är kanske en drift att ta reda på saker och ting, men att ta reda på saker och ting är inte ännu att filosofera. Katter är nyfikna, liksom fönstertittare; men de är inte filosofer. Till filosofi drivs vi – verkar han säga – inte av begär att förvärva mer kunskap utan av obehaget i att sakna insikter. Obehaget väcks i erfarenheten av att vara ställd. Att vara ställd är ingen epifani. Protofilosoferna är de handfallna, perplexa, vilsna, paffa – då de börjar samla sig. Deras undran är inte nödvändigt kopplad till beundran; det som ställer oss kan vara vedervärdigt och är ofta inget vi ser upp till. Förundran hör ihop med vilshenhet, med apori. Ordet betyder 'väglöshet' med antydningar åt förirring till. Det är idag en teknisk term för dilemman vi

försätts i då vi hyser åsikter som var för sig är plausibla men som inte går ihop.

Apori är typexemplet på filosofisk förundran hos Aristoteles. Hans term tål att tänka på. Väglöshet och vilsenhet är "antropa" begrepp, begrepp som inte kan förstås utan återopande av människor och mänsklig strävan. Filosofi startad av undran över aporier är dubbelt mänsklig: vi, de undrande, är människor; och aporin är väglöshet, intrassladhet, nedgångenhet *för oss*, inte nödvändigtvis för andra varelser. Ambitionen att göra filosofi från ett gudomligt perspektiv skulle nog ha förbryllat honom utom som inledning till ett *reductio ad absurdum*.

Samtidigt är hans apori-begrepp tänkvärt på annat sätt. Erfarenheten av att inte komma vidare förvandlas *från* ett praktiskt problem, ett som har med ris och kärr och skog och mänsklig ork att göra, *till* ett utpräglat teoretiskt problem kring åsiktsoförenlighet. Kanske i Platons efterföljd propositionaliserar Aristoteles filosofin. Hans kliv har ifrågasatts rätt sent och mestadels av tänkare som i vårt land länge har betraktats som inte helt rumsrena.

Filosofi är hos Aristoteles något *vi* gör, en verksamhet som vi ägnar oss åt. Dess föremål är inledningsvis de nära tingen. I *Metafysiken* är de t ex månens faser, vilket låter vetenskapligt, men i *Om tolkning* är de t ex undran 'Ifall jag vet att jag ska träffa dig i morgon, tvingar då denna min kunskap mig att träffa dig i morgon?' och i *Nikomachiska etiken* huvudbry kring förhållandet mellan å ena sidan insikten att en viss handling är den bästa jag kan göra och å andra sidan mitt utförande av handlingen. Undersökningsföremålen är inte naturvetenskapliga. De faller inte heller inom någon annan klart vetenskaplig disciplin; filosofi är inte ovetenskap men inte en disciplin bland övriga discipliner. I samtliga fall verkar han rekommendera oss att börja i det lilla och med det lilla. För oss som Gregory Vlastos har övertygat om möjligheten och lämpligheten av att i Platons skrifter skilja ut Sokrates' egna insatser från senare tilldikningar är Aristoteles och inte Platon den äkta lärjungen till mannen som gycklade med dem som ville bli invigda i stora mysterier innan de var invigda i de små.

För Aristoteles är alltså inte varje undran en möjlig början till filosofi. På 300-talet f Kr hade filosofin nätt och jämt börjat skilja sig från andra protovetenskapliga discipliner. Tre krav skulle nog Aristoteles ändå ha ställt. Det första är att den likt matematik eller zoologi eller meteorologi är en systematisk *och klassifikatorisk* undersökning

– ett krav som väl knappast har ifrågasatts före den sene Wittgenstein med hans tro att filosofi är artskild från vetenskap.

Nästa krav är att en systematisk och klassifikatorisk studie kvalificerar sig som filosofi blott då den kretsar kring hur ett mänskoliv ska levas. ”Ren” teoretisk filosofi i Kants bemärkelse vore förmodligen i hans ögon en respektabel verksamhet, men just avsaknaden av detta nav skulle diskvalificera den som filosofi. Trycket på antropa begrepp markerar en samhörighet mellan filosofi och livsåskådning som är mer än gammal sed. Trycket återvänder hos Heidegger, Wittgenstein och andra arvtagare till tysk romantisk tradition. (Wittgenstein är föga anglosaxisk.) Det kantianska ordet ”livsåskådning” är dock fel. Att filosofiskt *beskåda* livet är inte på tal, däremot att filosofiskt leva det; och vi lever inte som betraktare.

Det tredje kravet – nu sticker jag ut huvudet – är att den filosofierande utformar sig till reflektivt förundrad. Man förvandlar sig, även om man inte klarar ut det som startade ens grubbel. Att förbli densamme visar att man är en bedrövlig filosof. Att göra filosofi är att samtidigt göra sig till filosof. ”Göra sig till”, ty det sker inte en gång för alla. Den som väl är promoverad till filosofie doktor förblir sorgligt nog filosofie doktor livet ut; men filosof förblir han blott medan han filosoferar. I filosofi har strävande och en undrande hållning egenvärde. Den platonistiske G E Moore och den sannolikt oplatonistiske Sokrates nådde knappast svar som har stått sig inför eftervärlden. Dock nalkas båda vad Aristoteles skulle ha sett som filosofins mönsterbilder. (Låter detta som Kierkegaard? Nå, mycket Aristoteles går att läsa genom danska brillor.)

3. Platon versus Aristoteles

Den som inte är idé- och lärdomshistoriker – och det är inte jag – gör klokt i att avstå från anspråk på att omtala vad s k stormän i vår historia har avsett. Därför ska jag, lite sent, tillfoga att det sagda mer är en interpretation av ett partitur än ett anspråk på att förtälja ”wie es eigentlich gewesen”. Så uppslagsfattiga som vi alla brukar vara vore det dumt att inte ta vad man tror sig förstå av gamla filosofiska texter till inspirationsbank för egna funderingar.

Min kontrast mellan Platon och Aristoteles om undrans plats i filosofin har skilt undran som *beundran* från undran som *förundran*. Båda är i fenomenologisk bemärkelse intentionala: de är riktade på något.

I mina ögon är förundran det starkare kortet. Men även för beundran finns lite grann att säga. Filosofi liksom så mycket annat praktiskt lär vi oss i efterföljd av folk vi ser upp till. Skulle vi starta med att vara svårt kritiska skulle vi knappast komma någon vart. Frågor om när beundran med fördel kan samsas med och gå över i nagelfarande är inte besvarade i rasket, helst som beundran gemenligen är lika mycket av en person eller av ett dåd som av en åsikt eller en metod. Här är problem då pedagogikens filosofi väckts ur sin törnrosasömn.

Förundran konstruerar jag åt apori till men är misstänksam mot stark propositionalisering: det finns andra väglösheter. Men de får anstå.

Till distinktionen beundran/förundran knyter jag, med klenare band, två andra. Den ena är en distinktion mellan filosofi som passion, drabbadhet, lidelse och filosofi som aktion, handling. Där har idag Aristoteles segrat: filosofi är en verksamhet, närmare bestämt argumentativ verksamhet. Jag instämmer, reserverat. Kanske med början hos Herakleitos har filosofer av sturskt kynne uppmanat oss att se på nya sätt, ty då faller gamla svårigheter. Detta är ett *argumentum ex silentio*: den nya uppfattningen bör accepteras för att den *inte* har dessa och dessa brister, inte för att den därtill har egna förtjänster. En tumregel är att alltid fråga efter argument, men det är stolligt att alltid förkasta en oargumenterad åsikt. Rimligen står vissa uppfattningar ytterst: kedjan av skäl och berättiganden tar slut. Varje påstående om en uppfattnings ändpunktskaraktär är vågsamt, liksom varje påstående om att en analys inte kan drivas längre därför att det begrepp vi har kommit ner till är *sui generis*; men att något är vågsamt är en sak, att det är otillåtligt en annan. Filosofi *kan* nog ibland inte vara argumentativ. Jag ryser av obehag. Men det kan bero på dålig uppfostran.

Den sista distinktion jag knyter till motsättningen mellan Platon och Aristoteles om undrans plats är en mellan filosofi som upptagenhet av tillvaron-som-helhet å ena sidan och å andra sidan upptagenhet av enskildheter men inplacerade i ett större sammanhang. Folk som gör filosofi på det senare sättet har lätt att från filosofi gå över i låt oss säga lingvistik eller vetenskapsteori eller informatik; så har filosofi genom tiderna varit urmoder för nya discipliner. "Generalister" stannar däremot kvar i filosofin.

Detta kan kanske Platon och Aristoteles samsas om. Däremot kivas de nog om det önskvärda i att förbli inom "egentlig" filosofi. Ty till

generalistens öde hör att ofta leta efter frågor som han ännu blott vagt anar och att sakna säker metod i frågor han tydligt ser. När både frågor och metod är framtagna brukar resultatet bli en ny disciplin. Filosofins frågor besvaras ofta fast inte av filosofin och inte inom filosofin, ty just i svaret – det säkra, inte det blott spekulativa svaret – hamnar de under vetenskapens ångvält och inom en av dess discipliner. Filosofin med frågor utan säker form och pålitlig metod dansar framför. Filosofi måste såsom filosofi sakna facit.

Somliga generalister saknar facit i bemärkelsen att de med Kant längtande drömmer om att filosofin såsom filosofi ges en vetenskaps säkrare gång. Andra saknar facit blott såtillvida att de inte har ett. De sörjer inte över den saken. Med Wittgenstein säger de att undran väcker oss och vetenskapen söver oss och att arbetet med filosofi egentligen och huvudsakligen är ett arbete med vår egen uppfattning, med hur vi ser tingen och vad vi förväntar oss av dem.

Min tro är att både Platon och Aristoteles skulle vända ryggen åt Kant och ansiktet åt Wittgenstein. Hur olika de än i övrigt är menar de att filosofi, vare sig den händer oss eller är något vi gör, *förändrar* OSS; vidare att förändringen är lika viktig eller viktigare än svar på frågor. Platons dialoger är ofta självdestruktiva; ändå kvarlämnar de en upprymdhet, en känsla av att klokna till. Aristoteles arbetar annorlunda; men med honom är det som sedermera med Moore: väsentligast är inte resultatet, hur betydande de än är; väsentligare är insikten att ett ogranskat liv inte är värt att leva och att ovisshet gör det filosofiska livet så intensivt värt att leva. Kalla draget självfostrans. För våra anfäder var det nog konstitutivt, inte något som följer filosofer som paparazzi kungligheter. Hos Wittgenstein är det vad filosofi är.

Filosofi var för de gamla mindre en del av en världs- och livs-åskådning än ett sätt att leva, ett sätt som kretsar kring undran som beundran och som förundran. Så kunde det inte fortsätta då filosofi blev examensämne. Men en vanlig anklagelse mot oss yrkesfilosofer är ju att vi saknar självinsikt, är ”filosofer” blott inom citationstecken. Är den helt oberättigad? Ni delar kanske inte min åsikt att när filosofin gjordes till ett läroämne bland läroämnena sålde vi vår förstfödsrätt för en alltmer osäker statlig befordringsgång; men vem märker inte att det gamla filosofiämnet är på utflyttning från universiteten, sådana dessa har kommit att se ut?

4. Oro

'Undran och inget annat än undran är filosofins begynnelse.' 'Genom att undra börjar människor filosofera.' Två till synes likartade påståenden med mycket olika innehåll. Går det att komma bakom dem, till en undran som inte är så riktad som vare sig beundran eller förundran?

Allting finns, blott jag ej längre finnes,
allt är kvar, den lukt av regn i gräset
som jag minns och vindens sus i träden,
molnens flykt och mänskohjärtats oro.

Blott mitt hjärtats oro finns ej längre.

Så låter Pär Lagerkvist i *Aftonland* (1953). Dikten heter "Den döde" och antyder både platonisk och aristotelisk undran. Där är de enkla tingens storhet – lukt av regn, sus i löv, molnens flykt, hjärtats oro. I kontrast är den utsagda men markant närvarande omöjligheten i att ordet förs av en död, av en som "ej längre finnes". Att jag en dag ska dö, det är svårsmält men inte värre än att du en dag drar ditt sista andedrag – inte hon eller han, det tar jag med ro, men du som mitt liv är upphängt på. Men att "jag ej längre finnes", i presens... Att Pär Lagerkvist är död är sant, att Mats Furberg är död är falskt; men att JAG *är* död, vem jag än är, det är obegripligt – fastän negationen är begriplig. Mitt påstående att jag är död är självupphävande, om ni så vill självaporetiskt. Tanken är barnsligt enkel. Men är en obegriplig tanke en tanke?

Filosofin drar igång. Men varifrån? Beundran? Ja, jo: hade livet inte varit en så stor sak hade vi väl inte tänkt till. Men det platonska verkar vara mer bakgrund till filosoferandet än en orsak *eller* ett skäl till det. Förundran känns som ett bättre svar. Men inte som ett fullgott. Båda slagens undran förefaller starta för högt upp och vara för intentionala. Nog finns väl en undran före dem, bättre träffad av Lagerkvists ord 'oro'? En beundran eller förundran utan tilltänkt objekt är en bladlös kniv utan skaft; men vad är vanskligt med oro utan tilltänkt objekt? Oro är icke-intentional eller mycket mindre intentional än beundran och förundran. Ändå är ordet alltför medvetet. Som tungan söker sig till hålet i tanden eller fingret till myggbettet man har föresatt sig att inte klia, så kan vi komma på oss med att gång på gång

återvända till – ja, vi vet ofta inte till vad och ofta inte ens om där är något att återvända till.

I den oro jag nu tänker på är vi prinsessor på ärten som inte vet med oss huruvida vi känner något eller bara tror att vi så gör. Får jag döma från mig själv är *en* drift till filosofi ängslan för att vara inbillningssjuk eller skvatt galen; jag kan inte avhålla mig från att älta men befarar (och hoppas) att jag ältar ingenting. Denna oro med dess påbyggnad, oron för eller hoppet om att oron ska visa sig obefogad, den är ett förstadium till filosofi.

Man kan säga att förstadiet till X inte är X; men förstäderna till Göteborg ingår i Storgöteborg, och det är inte orimligt att räkna förstadierna till förkylning som förkylning; vi är i en vaghetszon där gränserna flyter. Det är ingen slump att mitt exempel på oro surrar kring mänsklig existens. Matematiker och logiker har säkerligen ofta en vag känsla av att något är fel i ett resonemang eller i dess grundantaganden; och fastän jag har en benägenhet att säga att sån oro kan vara filosofisk har jag en starkare att säga att den är mindre filosofisk än den lagerkvistska, just beroende på distansen till spörsmål om mänskolivet och dess villkor.

5. *Dolt intentional oro*

För er som inte är svaga för tron på en intimare koppling mellan filosofi och världs- och livsåskådning än en blott historisk blir min avslutning långt från övertygande; men jag hoppas kunna skissera en åsikt som ni begriper även om ni förkastar den. Den är att vad jag ska kalla dolt intentional oro är filosofins begynnelse där oron rör hur livet ska levas.

Det är väl Valéry som någonstans skiljer mellan tänkare som klart ser vad andra blott dunkelt skönjer och tänkare som dunkelt skönjer vad andra överhuvud ännu inte anar. Vi skolas att bli bättre och bättre tänkare av det förra slaget. En skolning av det senare slaget vore ungefär lika paradoxal som en skolning till upptäckare. Att upptäcka är att se något för första gången. Nog kan vi tränas att återupptäcka vad andra har sett före oss, annars vore ingen stor poäng i att läsa filosofins klassiker; men hur skulle en träning till genuint nya upptäckter se ut? Man kan lära sig fällor att undvika, hur uppmärksamheter övas, hur man undviker överanspänningens blockeringar osv. Men längre än till *förberedelser* för upptäckter kan man knappast skolas.

Liksom sin skapare H C Andersen lider (bokstavligen lider) prinsessan på ärten av överkänslighet. Fatta överkänsligheten som ett beklagansvärt och behandlingsbart tillstånd, så är den en sjukdom, likgiltigare för filosofer än för medicinare och psykiater. Fatta den som ett känsligt instrument för att finna små och våldolda föremål, så blir den kunskapsteoretiskt spännande – på villkor att den unga damens besvär inte är tillfälliga indispositioner utan förbundna med den lilla lilla ärtan under traven av tjocka tjocka madrasser. *Hon* avgör inte huruvida hon är inbillningssjuk eller ej. Vi och våra observationer av hennes sömnbesvär och blånader har ett ord med i laget. Samt, i form av talande tystnad, den framvisade ärtan själv.

Valéry's rara typ av tänkare, han eller hon som dunkelt skönjer vad andra ännu inte anar, är en prinsessa på ärten. Avgörande för hans eller hennes anspråk är om det går att spåra ett föremål sånt att när det avlägsnas försvinner obehaget. Går inte det – ja, då har vi att göra med en neurotiker, inte med en upptäckare av rang. (Fast många upptäckare av rang *är* neurotiker.)

En ärtä är påtagligare än det som vållar filosofiska prinsessor vaknätter. Men oro är ”icke-intentional eller mycket mindre intentional än beundran och förundran”. Undran är, såsom undran, nödvändigtvis intentional. Oro är annorlunda. Somlig oro är rastlöshet och retlighet som inte är riktad eller – vilket torde gå på ett ut – är riktad på allt och alla. Annan oro är riktad. Att den ärtlika halvporösa hårdheten i hennes bröst är cancer, att min skumögdhet beror på grön och inte grå starr, att barnens tystnad är vållad av att något allvarligt har hänt dem – det är vad jag våndas för. Vid gynnsamt besked försvinner min anspänning: den var *väsentligt* intentional. Riktadheten kan vara dold, även för mig: svaret gav besked om vad jag hade grubblat över.

Oron med dold intentionalitet letar ofta – inte alltid men ofta – en *fråga*, inte ett svar. Ungefär som det kan vara en lättnad att få besked om att man verkligen är sjuk, även om sjukdomen är obotlig, så kan det vara en lättnad att hitta en fråga som har oroat en, även om det visar sig att svar inte står att få. Oron gällde – kan man i efterhand säga – huruvida det någonstans gavs en fråga att grubbla över, inte vilket svar denna ännu okända fråga har.

Filosofins begynnelse är för några en oro som förtydligad är en undran över om det på detta och detta område finns något att undra över eller om oron blott är överretlighet. Filosofi börjar för dem inte

vid frågor och framför allt inte vid redan formulerade frågor. Det fascinerande är primärt filosofins eller några filosofers konst att hantera en oro så att den *blir* frågor. Besvara dem – nå, inte oväsentligt. Men sekundärt. Framvaskandet av, som det heter, ”forskningsbara” frågor och metoder för att besvara dem är led i vetenskaplig liksom i filosofisk träning. Tänkare i Valéry's andra grupp, de som otydligt skönjer vad andra inte ens anar, de menar att en betoning av detta led gör filosofi alltför lik vetenskap. Vi blir problemknäckare men borde ha lagt vår kraft på att bli problemställare. Vi faller för frestelsen att ge svar, vetenskap, söka vetandets trygghet. Så läser jag Sokrates, Kierkegaard, Wittgenstein, kanske en toktrio men utformare av en idé om filosofisk oro som är min. Filosofi är rimligtvis liksom t ex konst och moral ett väsentligt omstritt begrepp. Det skulle sluta fylla merparten av sin uppgift om vi bleve eniga om hur goda exemplifieringar ser ut och varför de är goda och efterföljansvärda. Det är stridsäpple.

Lagerkvists typ av oro har dold intentionalitet. Då denna artikuleras, går oron över i annat. Intentionaliteten söker ett objekt att vara orolig över, i första hand (om vi är aristotelianer) en fråga; och den söker att bättre förstå vändaren, dvs (om vi är aristotelianer) att bättre förstå frågaren, varför han frågar och då frågar så som han gör. Den söker bådadera i den blandning av utgrävning, stipulation och konstruktion som t ex Charles Taylor kallar artikulation.

Artikulation utgår från att vi alla som handlande varelser har en mängd ännu inte formulerade föreställningar om vår omvärld, om hur den hänger ihop och om vår relation till den, föreställningar som vi dåligt kan göra reda för ens för oss själva men som formas och röjer sig i vårt handlingsliv. Med Heidegger kan vi kanske säga att vi har förbegrepp. Dessa hör för oss vagt ihop i ett ”betydsamhetssammanhang” som ännu är för löst att uttolkas t ex semantiskt.

Begrepp och betydelsefält skapas ur denna vaghet. De trollas inte fram ur ingenting. Det förbegreppsliga är nödvändigt men måste bearbetas och vidareföras i stipulation och konstruktion. Kanske är det så som jag tror det är med åtskillig lyrik: om andra människor inte känner igen sig och kan gå vidare med det påbörjade, så är försöket misslyckat. Artikulation är ett vågsamt företag som kräver lyssnarnas/läsarnas medverkan; den är inget för soloartister.

I exemplet med ”blott jag ej längre finnes” måste frågor arbetas fram om skillnader och likheter mellan å ena sidan en värld vari allt

är som det nu är och å andra sidan två närapå-kopior av den; dock felas Mats Furberg i den ena och i den andra jag – jag, inte Mats Furberg. Så ska hypoteser fram om vari skillnaderna består. Ett vimmel av möjligheter erbjuder sig och ett vimmel av frågor om hur jag, artikulatorn, vill leva med vissheten om min framtida död och ovissheten om vilket alternativ som är det riktiga eller kommer sanningen närmast.

Det filosofiska ligger i detta fall till en del i den spekulativa naturen hos frågorna om möjliga världar osv. En annan del finns i *hållningen till* dessa frågor – en hållning som vid reflektion visar mig (och er) något om mig själv och kanske om saken jag förhåller mig till. Filosofi angår i denna tappning nödvändigtvis mig. Den kräver att jag söker bättre och bättre förståelse inte av problemen (jag lär få leva med att de är olösta) men av min agenthållning till dem.

Det kravet kan inte ställas på sånt som man sätter betygspoäng på. Men för dem som inte erfar kravet – det tror jag Platon och Aristoteles skulle enas om – är filosofi endera en förfinad form av korsord eller en änsålänge misslyckad vetenskapskandidat. De stackarna har missat vad filosofi är.

Litteraturkommentarer

Geijercitatet är taget ur "Minnestal över Esaias Tegnér". Hannah Arendt om *thaumazein* har hämtats ur *Life of the Mind*, I, kap 15 (1971). Gregory Vlastos skiljer mellan Sokrates och Platon i flera skrifter, bl a *Socrates – Ironist and Moral Philosopher* (Cambridge 1991). Charles Taylors åsikter om artikulering är spridda över hans skriftställarskap. Jag har försökt samla dem i kap 2.3 av min *Du* (Stockholm 1999).